भारतातील सामाजिक लोकशाही

मयूर विठ्ठल निंबाळकर
बी.ए भाग ३
मुधोजी महाविद्यलय, फलटण
Email: mayurnimbalkar590@gmail.com

सारांश:

भारतीय सामाजिक लोकशाही ही विविधीतीने नटलेली आहे.भारतात विविध जाती,धर्म,भाषा,पंथ त्यामुळे तिचा अभ्यास करणे खूप आवश्यक आहे.म्हणून मी हा शोध निबंध लिहित आहे .त्या साठी मी वर्णात्मक समीक्षा पद्धतीचा वापर करणार आहे .

पारिभाषिक शब्द: लोकशाही, सामाजिक लोकशाही, भारतीय राज्यघटना, मूलभूत हक्क

प्रस्तावना:

भारत हे धर्मनिरपेक्ष राज्य आहे.भारतामध्ये विविध जाती, धर्माचे लोक एकजुटीने राहतात भारतीय लोकशाही मुळे जातीभेद, मतभेद निर्माण होत नाही. हा उददेश समोर ठेऊन मी भारतातील सामाजिक लोकशाही' हा शोध निबंध लिहित आहे.

उददेश:

१) सामाजिक लोकशाही म्हणजे काय समजून घेणे.
2) सामाजिक लोकशाही असोरिल आव्हाने यांची पडताळणी करणे.

गृहितके:

1) भारताने सामाजिक लोकशाचा स्वीकार केला आहे.
2) भारताने सामाजिक लोकशाही तत्त्वांचा स्वीकार करून दैनंदिन जीवनामध्ये तिचा खऱ्या अर्थाने सामाजिक लोकशाही जीवन जगण्याचा प्रयत्न केला आहे.
3) भारतीय लोकशाधने संपत्तीच्या केंद्रीकरणाला विरोध केला आहे.

विषय विवेचन:

भारतीय राज्यघटनेच्या सरनाम्यामध्ये 1976 साली 42 व्या घटना दुरुस्तीने समाजवादी व धर्म निरपेक्ष हे शब्द समाविष्ट करण्यात आले. याचाच अर्थ असा होतो कि भारताने समाजवादी लोकशाही चा स्वीकार केला आहे .भारतीय सामाजिक लोकशाहीचे प्रमुख महात्मा गांधी आहेत. महात्मा गांधींच्या अहिंसा, शांतता. सर्वधर्मसमभाव इ.बाबींचा स्वीकार हा संविधानामध्ये केला गेला आहे.

स्वातंत्र्यपूर्व काळात महात्मा फुले यांच्यापासून अनेक विचारवंतांनी समाज परिवर्तनाच्या चळवळी चालविलेल्या आपण पाहतो.अगदी 20 व्या शतकात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी अस्पृश्यता निवारणाबरोबरच जातिव्यवस्थेच्या निर्मुलनाचा आदर्श समाजापुढे ठेवलेला आहे. या चळवळींमधून समानता आणि बंधुभाव हे आदर्श किती महत्त्वाचे आहेत याची जाणीव अनेकांना झालेली आहे. संविधान तयार करत असताना समाज परिवर्तनाच्या चळवळीचा हा वारसा एक महत्त्वाचा स्तोत्र ठरलेला आहे.भारत एक कल्याणकारी राज्य व्हावे, त्याच बरोबर समाजवाद व आर्थिक, राजकीय व सामाजिक न्यायावर आधारित समाज साकार व्हावा - सामाजिक विषमता नष्ट व्हावी, व्यक्ती व व्यक्तीसमूहना समान संधी त्याचबरोबरीने समान दर्जा प्राप्त व्हावा ही आपल्या भारतीय राज्यघटनेतीला मार्गदर्शक तत्वामागची भुमिका आहे . असमानता रोखणे , वंचित गटांचे अत्याचार दुर करणे आणि गरिबीचे निर्मूलन करणे तसेच बालसंगोपण शिक्षण, वृदयांची काळजी, आरोग्य सेवा, आणि कामगारांची भरपाई यासारख्या सर्व सुलभ अशासार्वजनिक सेवांना पाठिंबा देणे या धोरणाप्रती वचनबद्धतेचे वैशिष्ट्य आहे .''सामाजिक लोकशाही म्हणजे काय ? तर तो एक जीवनमार्ग आहे, जो स्वातंत्र्य, समता आाणि बंधूता या तत्त्वांना मान्यता देतो.

स्वातंत्र्य, समता, बंधुता या तीन तत्त्वंचा अंगे म्हणून विचार करता येणार नाही. समतेपासून स्वातंत्र्य हे वेगळे करता येणार नाही. कारण समतेशिवाय स्वातंत्र्य म्हणजे काही मुठभर लोकांचेच बहुतांश लोकांवर प्रभुत्व मिळवणे होय आणि बंधुते विना स्वातंत्र्य आणि समता स्वाभाविकरित्या अस्तित्त्वात राहणार नाहीत. " भारतीय संविधानाने कलम 19 नुसार अ) भाषण आणि

अभिव्यक्तीचे स्वातंत्र्य ज्यात मुद्रण स्वातंत्र्याचा समावेश आहे. (ब) निःशस्त्र सभा संमेलनाचे स्वातंत्र्य (क) संघटनांचे स्वातंत्र्य (ड) संचार स्वातंत्र्य (इ) देशात निवास करण्याचे व स्थायिक होण्याचे स्वातंत्र्य (ई)कोणताही व्यवसाय, व्यापार व धंदा करण्याचे स्वातंत्र्य अशा सहा प्रकारची स्वातंत्र्ये भारतीय नागरिकांना बहाल केलेली आहेत.भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य व व्यवसाय, धंदा करण्याचे स्वातंत्र्य वगळता सर्वांना बाकीच्या स्वातंत्र्यांचा सर्वसाधारणपणे उपभोग हा घेता येतो, हे या 75 वर्षाच्या स्वातंत्र्योत्तर भारताच्या वाटचालीचे यश म्हणतायेईल, सोप्या भाषेत सांगायचे झाले तर, सामाजिक लोकशाही ही एक सरकारी व्यवस्था आहे. ज्याची मुल्ये समाजवादासारखीच आहेत, परंतू भांडवलशाही चौकटीत आहेत. लोकशाहीचे नाव दिलेली विचारसरणी जिये सरकारी कृतीमध्ये लोकांचे म्हणणे असते, ती स्पर्धात्मक अर्थव्यवस्वेता पैशाने समर्थन देते आणि ज्यांच्या नोकऱ्या जास्त पैसे देत नाहीत अशा लोकांना मदत करते.

निष्कर्ष:

१) "भारतातील सामाजिक लोकशाही" हा शोध निबंध लिहिताना मला असा निष्कर्ष पहायला मिळाला की – सामाजिक समाजपरिवर्तनासाठी लोकशाही आवश्यक आहे.

२) सामाजिक लोकशाही ही राजकीय लोकशाहीचा पाया आहे.

३) "सामजिक लोकशाही भक्कम मजबूत असल्याशिवाय राजकीय लोकशाहीचा पाया भक्कम होत नाही."

संदर्भ:

1. भारतीय लोकसभा चर्चा ग्रंथ ,खंड ७ पान नं १५९ -६०
2. मार्क्सवाद :लोकशाही ;लोकशाही समाजवाद ; संसदीय लोकशाही देशपांडे .सु .र स्तोत्र : मराठी विश्व कोश
3. आठवले , सदशिव , लोकशाहीचा कारभार , पुणे १९६०
4. १२ वी राज्यशास्त्र स्टेट बोर्ड